

JOSEPH RATZINGER / BENEDIKT XVI.

Oslobodiť slobodu

Viera a politika v treťom tisícročí

Vybrané texty zväzok 2 – Viera a politika

OSLOBODIŤ SLOBODU

Obsah

Slovo pápeža Františka na úvod	11
I. Množenie práv a deštrukcia idey práva	15
II. Veľký piatok dejín – pohľad na dvadsiate storočie	23
III. Ježiš pred Pilátom.	33
IV. Cisárovi a Bohu: Augustínova teológia politiky a jej aktuálnosť.	49
Odmietnutie politickej teológie Ríma.	49
Východisko Augustínovej teológie vzhľadom na politickú skutočnosť.	55
Uplatnenie Starého zákona a dejín Ríma v teológii	57
Postavenie Cirkvi v dejinách	63
Výsledky dosiahnuté v tomto skúmaní.	70
V. Kresťania tvárou v tvár totalitarizmom	73
VI. Pravé a nepravé vykúpenie.	79
VII. Svedomie a pravda	93
Sloboda, právo a spoločné dobro. Morálne princípy v demokratických spoločnostiach.	93
Ak chceš pokoj, rešpektuj svedomie každého človeka. Svedomie a pravda.	100
O význame náboženských a morálnych hodnôt v pluralistickej spoločnosti.	122
VIII. Etický základ politických rozhodnutí – prejav vo Westminster Hall	145

IX. Presadiť právo a potlačiť nespravodlivosť.	
Prejav v Bundestagu	153
X. Blahoslavení, čo šíria pokoj	163
Evanjeliové blahoslavenstvo	164
Pokoj – Boží dar a dielo človeka.	165
Šíriteľmi pokoja sú tí, ktorí milujú, bránia a napomáhajú život v jeho integrálnosti	167
Budovať dobro pokoja pomocou nového modelu rozvoja a ekonomiky	170
Pedagogika šíriteľa pokoja.	173
XI. Rozum a viera pre spoločnú etiku	
Dialóg s Jürgenom Habermasom	177
Väčšina a pravda.	178
Aký je vzťah medzi náboženstvom a pokrokom?	180
Právo a rozum.	182
Interkulturalnosť a jej dôsledky	184
Vzájomná disponibilita učiť sa	185
XII. Existuje Boh?	
Konfrontácia s Paolom Floresom d'Arcaisom	189

SLOVO NA ÚVOD

Slovo pápeža Františka na úvod

Vzťah medzi vierou a politikou je jednou z veľkých tém, ktoré sa odjakživa nachádzali v centre pozornosti Josepha Ratzingera/Benedikta XVI. a tiahne sa naprieč celou jeho intelektuálnou a ľudskou cestou. Priama skúsenosť z nacistického totalitarizmu ho už ako mladého učenca viedla k uvažovaniu nad hranicou poslušnosti voči štátu v prospech slobody poslušnosti voči Bohu. V jednom z uvedených textov v tomto zmysle píše: „Štát nie je totalitou ľudskej existencie a nezahrňa celú ľudskú nádej. Človek a jeho nádej siahajú za skutočnosť štátu a za politickú činnosť. Platí to nielen pre štát, ktorý sa nazýva Babylon, ale pre každý druh štátu. Štát nie je totalita. Tento fakt uľahčuje bremeno politika a otvára mu cestu k racionálnej politike. Rímsky štát bol nepravý a protikresťanský práve preto, že chcel byť *totum* ľudských možností a nádejí. Nárokoval si tak na viac, ako dokázal, a falzifikoval a ochudobňoval človeka. Svojou totalitnou lžou sa stal démonickým a tyranským.“

Neskôr práve na tomto základe po boku sv. Jána Pavla II. vypracoval a predložil kresťanskú víziu ľudských práv, schopnú na teoretickej a praktickej rovine spochybniť totalitný nárok marxistického štátu a ateistickej ideológie, na ktorej spočíval. Pretože podľa Ratzingera autentický protiklad medzi marxizmom a kresťanstvom zaiste nie je daný prednostnou

pozornosťou voči chudobným: „Musíme sa naučiť – znova nielen na teoretickej rovine, ale v spôsobe myslenia a konania –, že popri skutočnej prítomnosti Ježiša v Cirkvi a vo sviatosti jestvuje ďalšia skutočná Ježišova prítomnosť v tých najmenších, týmto svetom pošliapaných a posledných, a on od nás chce, aby sme ho v nich našli,“ napísal Ratzinger už v sedemdesiatych rokoch s takou teologickou hĺbkou a zároveň s takou bezprostrednou prístupnosťou, aké sú vlastné len autentickému pastierovi. A ako podčiarkuje v polovici osemdesiatych rokov, tento protiklad nie je daný ani tým, že by v cirkevnom magistériu chýbal zmysel pre rovnosť a solidaritu. A v dôsledku toho „v obžalobe škandálu očividných nerovností medzi bohatými a chudobnými – či ide o nerovnosti medzi bohatými a chudobnými krajinami alebo o nerovnosti spoločenských vrstiev v rámci národného teritória, ktoré sa už nerešpektuje“.

Ratzinger poznamenáva, že hlboký protiklad je, naopak, daný, a to ešte pred marxistickou požiadavkou umiestniť nebo na zemi, vykúpenie človeka tu, na tomto svete – priepastným rozdielom, ktorý jestvuje vzhľadom na to, ako má prísť vykúpenie: „Udeje sa vykúpenie pomocou oslobodenia od každej závislosti alebo je jediná cesta, ktorá vedie k oslobodeniu úplná závislosť od lásky, závislosť, ktorá by potom bola aj pravou slobodou?“

A tak nás s odstupom tridsiatich rokov vedie k pochopeniu našej prítomnosti, sprevádza nás svedectvom nezmenej sviežosti a vitality svojho myslenia. Dnes sa totiž viac než inokedy znova ponúka také isté pokušenie odmietania akejkoľvek závislosti od lásky, ktorá nie je láskou človeka k vlastnému *egu*, k svojmu „ja a jeho chutiam“ a v dôsledku toho je „kolonizáciou“ svedomí ideológiou, ktorá popiera základnú istotu, že človek jestvuje ako muž a žena a že je mu určená úloha odovzdávať život. Ideológia, ktorá dospela k plánovanej a racionálnej produkcii ľudských bytostí a ktorá – možno pre nejaký cieľ považovaný za „dobrý“ – dospela tak ďaleko,

že je podľa nej logické a dovolené odstrániť, čo sa už nepovažuje za stvorené, darované, počaté a narodené, ale za niečo, čo sme urobili my sami.

Tieto domnelé ľudské „práva“, zamerané na sebazničenie človeka – na čo silne a účinne poukazuje Joseph Ratzinger – majú jedného spoločného menovateľa, ktorý spočíva vo veľkom popieraní závislosti od lásky, v popieraní, že človek je stvorením Boha a že je jeho láskyplným činom na Boží obraz, po ktorom človek túži ako jeleň po vode z prameňa (porov. Ž 41). Keď sa popiera závislosť stvorenia od Stvoriteľa, tento vzťah lásky, v podstate sa tým zrieka pravej veľkosti človeka, záštity jeho slobody a dôstojnosti.

Obhajoba človeka a toho, čo je ľudské, proti znižujúcim ideologickým prispôbeniam zo strany moci prechádza dnes znova stanovením poslušnosti človeka voči Bohu ako hranice poslušnosti voči štátu. Prijatú túto výzvu v zmenenej dobe, v ktorej žijeme, znamená chrániť rodinu. Napokon už svätý Ján Pavol II. pochopil rozhodujúci dopad tejto otázky, a preto sa aj odôvodnene nazýva „pápežom rodiny“. On sám nie náhodou zdôrazňoval, že „budúcnosť ľudstva prechádza cez rodinu“ (*Familiaris consortio* 86). A v tejto línii som aj ja opätovne zdôraznil, že „dobro rodiny je rozhodujúce pre budúcnosť sveta a Cirkvi“ (*Amoris laetitia* 31).

Som preto mimoriadne rád, že môžem uviesť tento druhý zväzok vybraných textov Josepha Ratzingera na tému „viera a politika“. Spolu s celou jeho veľmi hodnotnou *Opera omnia* môžu pomôcť nielen nám všetkým pochopiť prítomnosť a najšť solidnú orientáciu do budúcnosti, ale sú aj skutočným a opravdivým zdrojom inšpirácie pre politickú činnosť, ktorá práve z dôvodu, že do centra svojej pozornosti a plánovania kladie rodinu, solidaritu a rovnosť, pozerá do budúcnosti s predvídavosťou a prezieravosťou.

Množenie práv a deštrukcia idey práva¹

I.

Kniha nepochybne predstavuje veľkú výzvu pre súčasné myslenie a osobitne aj pre Cirkev a teológiu. Hiát medzi tvrdeniami pápežov 19. storočia a novou víziou, ktorá sa začína encyklikou *Pacem in terris*, je zjavná a veľa sa o ňom debatovalo. Je aj jadrom opozície Lefebvra a jeho stúpencov proti koncilu. Necítim sa na to, aby som dal jasnú odpoveď na problematiku vašej knihy. Môžem poskytnúť len niekoľko poznámok, ktoré by podľa mňa mohli byť dôležité pre ďalšiu diskusiu.

1. Iba vďaka vašej knihe sa mi stalo jasným, do akej miery je *Pacem in terris* začiatkom novej orientácie. Bol som si vedomý silného vplyvu tejto encykliky na taliansku politiku – dala rozhodujúci impulz na otvorenie sa Kresťanskej demokracie smerom doľava. No neuvedomoval som si, aký nový

¹ Tento text emeritného pápeža, ktorý poslal prof. Marcellovi Perovi 29. septembra 2014, tu publikujeme s láskavým dovoľením oboch. Konečný titul knihy Marcella Peru, vydanéj v roku 2015, znie: *Diritti umani e cristianesimo. La Chiesa alla prova della modernità* (Venezia 2015). V nej prítomný názov Benediktovej state – Množenie práv a deštrukcia idey práva – dala tomuto spisu redakcia a je prevzatý z textu. Pôvodný text má titul „*Elementi per una discussione sul libro di Marcello Pera La Chiesa, i diritti umani e il distacco da Dio*“.

začiatok predstavuje aj vzhľadom na ideálne základy tejto strany. A predsa, nakoľko sa pamätám, otázka ľudských práv prakticky zaujala veľmi významné miesto v magistériu a pokoncilovej teológii až príchodom Jána Pavla II. Mám dojem, že u svätého pápeža nebola natoľko výsledkom reflexie (ktorá u neho nechýbala) ako skôr dôsledkom praktickej skúsenosti. Proti požiadavke totality marxistického štátu a ideológie, na ktorej spočíval, v myšlienke ľudských práv videl konkrétnu zbraň schopnú obmedziť totalitný charakter štátu, poskytujúci slobodný priestor potrebný nielen pre myslenie jednotlivcej osoby, ale aj, a predovšetkým, pre vieru kresťanov a pre práva Cirkvi. Sekulárny obraz ľudských práv podľa ich formulácie z roku 1948 sa mu zjavne ukazuje ako racionálna sila stojaca proti všetko zahrňujúcemu ideologickému a praktickému nároku štátu, postavenom na marxizme. A tak ako pápež potvrdzujem, že ľudské práva sú silou, ktorú uznáva univerzálny rozum na celom svete v protiklade s diktatúrou akéhokoľvek druhu. Toto tvrdenie sa teraz týka nielen ateistických diktatúr, ale aj štátov spočívajúcich na základe náboženského zdôvodnenia, s akým sa s nimi stretáme predovšetkým vo svete islamu. Protikladom k spojeniu politiky a náboženstva v islame, ktorý nutne obmedzuje slobodu iných náboženstiev, a teda aj kresťanského, je sloboda viery, ktorá do určitej miery považuje aj sekulárny štát za spravodlivú formu, v ktorej sa nachádza priestor pre slobodu viery, akú si kresťania nárokovali už od začiatku. V tomto dokázal byť Ján Pavol II. v hlbokjej kontinuite s rodiacom sa Cirkvou. Nachádzala sa zoči-voči štátu, ktorý zaiste poznal náboženskú toleranciu, ale ktorý v konečnom dôsledku potvrdzoval stotožnenie štátnej a božskej authority, s čím kresťania nemohli súhlasiť. Kresťanská viera, ktorá ohlasovala univerzálne náboženstvo pre všetkých ľudí, nutne zahŕňala základné obmedzenie authority štátu v prospech práv a povinností svedomia jednotlivca.

Myšlienka ľudských práv ešte nebola sformulovaná. Šlo skôr o stanovenie poslušnosti človeka voči Bohu ako hranice poslušnosti voči štátu. Predsa však sa mi zdá neoprávnené označiť povinnosť človeka voči Bohu za právo vzhľadom na štát. A v tomto ohľade bolo celkom logické, že Ján Pavol II. v relativizovaní štátu zo strany kresťanov v prospech slobody poslušnosti voči Bohu videl vyjadrenie ľudského práva, ktoré predchádza akúkoľvek štátnu autoritu. Myslím si, že v tomto zmysle pápež mohol, samozrejme, potvrdiť hlbokú kontinuitu medzi základnou myšlienkou ľudských práv a kresťanskou tradíciou, aj keď je isté, že jazykové a myšlienkové prostriedky sa od seba navzájom veľmi líšia.

2. Podľa môjho názoru je v učení o človeku, stvorenom na Boží obraz, v základe obsiahnuté to, čo tvrdí Kant, keď označuje človeka za cieľ, a nie za prostriedok. Mohlo by sa povedať aj to, že obsahuje ideu človeka ako subjekt, a nielen predmet práva. Zdá sa, že tento ustanovujúci prvok myšlienky ľudských práv je jasne vyjadrený v *Knihe Genézis*: „Ale krv vašich duší budem vyhľadávať: budem ju vyhľadávať... od každého človeka, aj keď je to brat... Kto preleje ľudskú krv, človek nech preleje jeho krv, lebo na Boží obraz som stvoril človeka“ (Gn 9, 5 – 6). Byť stvorený na Boží obraz zahŕňa skutočnosť, že život človeka je pod zvláštnou Božou ochranou, že človek je vzhľadom na ľudské zákony vlastníkom práva, ktoré stanovil sám Boh.

Táto koncepcia nadobudla svoju základnú dôležitosť objavením Ameriky na začiatku novoveku. Žiaden z nových národov, ktoré dobyvatelia stretli, nebol pokrstený, a vznikla otázka, či majú práva alebo nie. Podľa prevládajúcej mienky sa mali stať pravými a vlastnými subjektmi práva iba prostredníctvom krstu. Uznatie, že sú Božím obrazom z titulu stvorenia a že ním zostali aj po prvotnom hriechu, znamenalo, že aj pred krstom boli subjektmi práva a že si preto mohli nárokovať rešpektovanie ich človečenstva. Zdá sa mi, že práve

tu boli uznané „ľudské práva“, ktoré predchádzajú prijatiu kresťanskej viery a akejkoľvek štátnej moci, takej, ktorá je ich špecifickým charakterom.

Ak sa nemýlim, Ján Pavol II. chápal svoju zaangažovanosť za ľudské práva v kontinuite s postojom, aký mala staroveká Cirkev voči rímskemu štátu. Pánovo poslanie urobiť si učeníkov zo všetkých národov totiž vytvoril novú situáciu vo vzťahu medzi náboženstvom a štátom. Doteraz si žiadne náboženstvo nenárokovalo byť univerzálnym. Náboženstvo bolo podstatnou súčasťou totožnosti každej spoločnosti. Ježišov mandát neznamená bezprostredné vyžadovanie zmeny v štruktúre jednotlivých spoločností. A predsa vyžaduje, aby vo všetkých spoločnostiach bola daná možnosť prijať jeho poslanstvo a žiť v súlade s ním. Z toho vyplýva na prvom mieste nová definícia povahy náboženstva – nie je to obrad a zachovávanie predpisov, ktoré v konečnom dôsledku zaručujú identitu štátu. Naopak, je to uznanie (viery), presnejšie uznanie pravdy. Keďže duch človeka bol stvorený pre pravdu, je jasné, že pravda ho zaväzuje, ale nie v zmysle nejakej etiky povinnosti pozitivistického typu, ale vychádzajúc z prirodzenosti pravdy samej, ktorá práve takto robí človeka slobodným. Tento súvis medzi náboženstvom a pravdou obsahuje právo na slobodu, ktoré sa správne chápe v hlbokjej kontinuite s autentickým jadrom učenia o ľudských právach, ako to zjavne urobil Ján Pavol II.

3. Správne ste uvažovali o základnej idei svätého Augustína o štáte a dejinách, keď ste ju postavili za základ svojej vízie kresťanského učenia o štáte. A predsa by sa možno vyžadovalo ešte väčšie zváženie Aristotelovho ponímania. Pokiaľ to môžem posúdiť, v tradícii stredovekej Cirkvi sa mu nepriznávala veľká dôležitosť, najmä keď ho Marsilius z Padovy postavil do protikladu s magistériom Cirkvi. Neskôr, počnúc 19. storočím, sa k nej čoraz viac vracalo, a to v čase, keď sa rozvíjalo sociálne učenie Cirkvi. Vychádzalo sa vtedy z dvojakého

poriadku – z *ordo naturalis* a z *ordo supernaturalis* – tam, kde sa *ordo naturalis* považoval za úplný sám osebe. Výslovne sa podčiarkovalo, že *ordo supernaturalis* je voľným prídavkom s významom čirej milosti, o ktorú sa nemožno opierať vychádzajúc z *ordo naturalis*. Pomocou konštrukcie *ordo naturalis*, ktorý možno chápať čisto racionálnym spôsobom, bol tu pokus získať argumentačný základ, ktorým si Cirkev bude môcť v politickej debate poslúžiť na obhájenie svojich etických postojov na základe čirej racionálnosti. V tejto vízii je správna skutočnosť, že ani po prvotnom hriechu sa poriadok stvorenia úplne nezničil, hoci ním bol narušený. Využiť to, čo je autenticky ľudské, kde nie je možné uplatniť požiadavku viery, je samo osebe správny postoj. Zodpovedá autonómii rámca stvorenia a podstatnej slobody viery. V tomto zmysle je oprávnená, ba nutná, prehĺbená vízia *ordo naturalis* z pohľadu teológie stvorenia v spojení s Aristotelovým učením o štáte. Ale sú tu aj nebezpečenstvá:

a) Veľmi ľahko sa zabúda na skutočnosť prvotného hriechu a speje sa tak k formám naivného optimizmu, ktoré nie sú spravodlivé voči realite.

b) Ak sa na *ordo naturalis* pozeráme ako na totalitu v sebe samej, ktorá nepotrebuje evanjelium, je tu nebezpečenstvo, že to, čo je vo vlastnom zmysle slova kresťanské, bude sa zdať v konečnej analýze ako nadbytočná nadstavba nad prirodzeným ľudským. Spomínam si totiž, že raz mi predložili obťah dokumentu, v ktorom na konci boli vyjadrené formulácie, samozrejme, veľmi zbožné, no v celom argumentačnom procese nielenže sa neobjavil Ježiš Kristus a jeho evanjelium, ale ani Boh, lebo sa nezdali potrebné. Zjavne tu vládlo presvedčenie, že možno postaviť čisto racionálny prirodzený poriadok, ktorý však potom nutne nebude racionálny, a že na druhej strane je tu nebezpečenstvo vysunutia toho, čo je vo vlastnom zmysle kresťanské, do oblasti čireho citu. Jasne tu vychádza na povrch ohraničenosť pokusu predstaviť si *ordo naturalis* uzavretý do seba a sebestačný. Otec de Lubac sa vo

svojom diele *Surnaturel* usiloval dokázať, že ani svätý Tomáš Akvinský, na ktorého sa pri formulovaní tohto pokusu odvolávajú, toto v skutočnosti nezamýšľal.

c) Základný problém podobného pokusu spočíva vo fakte, že ak zabudneme na učenie o prvotnom hriechu, dostaví sa naivná dôvera v rozum, ktorá nevníma skutočnú zložitost' rozumového poznania v etickej oblasti. Dráma diskusie o prirodzenom práve jasne ukazuje, že metafyzická racionálnosť, ktorá sa v tomto kontexte predpokladá, nie je bezprostredne zjavná. Mne sa zdá, že má napokon pravdu Kelsen, ktorý hovorí, že odvodzovať povinnosť z bytia je rozumné, len ak niekto túto povinnosť do bytia vložil. Táto téza však podľa neho nie je hodná diskusie. Zdá sa mi teda, že nakoniec všetko opiera o pojem Boha. Ak je Boh, ak je Stvoriteľ, potom aj bytie môže o ňom hovoriť a poukazovať človeku na povinnosť. V opačnom prípade sa etos napokon zredukuje na pragmatizmus. Preto som vo svojich rečiach a spisoch vždy hovoril o centrálnosti otázky Boha. Mám dojem, že toto je ten bod, v ktorom sa v základe zbieha vízia vašej knihy s mojím myslením. Myšlienka ľudských práv si v poslednej analýze zachová svoju pevnosť, iba ak bude ukotvená vo viere v Boha Stvoriteľa. Od neho dostáva určenie svojich hraníc a zároveň ich zdôvodnenie.

4. Mám dojem, že vaša predchádzajúca kniha *Perché dobbiamo dirci cristiani (Prečo si máme hovoriť kresťania)* hodnotí ideu Boha veľkých liberálov odlišným spôsobom, ako je tomu vo vašom novom diele. V tejto druhej sa javí ako etapa k strate viery v Boha, kým vo vašej prvej knihe ste, podľa mojej mienky, presvedčivým spôsobom dokázali, že bez idey Boha je európsky liberalizmus nepochopiteľný a nelogický. Pre otcov liberalizmu je Boh ešte základom ich vízie sveta a človeka, takže v tejto knihe logika liberalizmu robí nevyhnutným práve vyznávanie Boha kresťanskej viery. Chápem, že sú zdôvodnené obe hodnotenia – na jednej strane sa v liberalizme idea

Boha oddeľuje od svojich biblických základov, čím takto pomaly stráca svoju konkrétnu silu. Na druhej strane však Boh pre veľkých liberálov i tak jestvuje a zostane neodškriepiteľný. Je možné zdôrazňovať jeden alebo druhý aspekt procesu. Myslím si, že sú potrebné oba. Ale vízia obsiahnutá vo vašej prvej knihe pre mňa zostáva neodškriepiteľná – totiž myšlienka, že ak liberalizmus vylúči Boha, stratí svoj vlastný základ.

5. Idea Boha zahŕňa základný pojem človeka ako subjektu práva, a tým zdôvodňuje a zároveň určuje hranice koncepcie ľudských práv. Vy ste vo svojej knihe pádnym a presvedčivým spôsobom ukázali, čo sa stane, keď sa pojem ľudských práv odštiepi od idey Boha. Rozmnoženie práv v konečnom dôsledku vedie k deštrukcii idey práva a nutne povedie k nihilistickému „právu“ človeka negovať seba samého. Potrat, samovražda a výroba človeka ako veci sa stávajú právami človeka, ktoré ho však súčasne popierajú. A tak vo vašej knihe presvedčivým spôsobom vychádza na povrch, že idea ľudských práv oddelená od idey Boha napokon nevedie len k marginalizácii kresťanstva, ale v konečnom dôsledku k jeho negovaniu. Toto, čo považujem za autentický cieľ vašej knihy, má veľký význam zoči-voči súčasnému duchovnému vývoju na Západe, ktorý čoraz viac neguje svoje kresťanské základy a obracia sa proti nim.

Joseph Ratzinger
Benedikt XVI.
Oslobodiť slobodu

Z talianskeho originálu *Liberar la libertad. Fe y política en el tercer milenio*. Autor: Joseph Ratzinger / Benedicto, 2018 Biblioteca de Autores Cristianos (Conferencia Episcopal Española) con domicilio en calle Añastro 1 – 28033 Madrid con CIF R2800387I, preložila Marta Jedličková

Vydal Spolok sv. Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o., Trnava 2023,
ako svoju 4 393. publikáciu
Edícia *Theologica*, 3. zväzok
Lektoroval Ivan Šulík
Zodpovedná redaktorka Katarína Kročková
Jazyková úprava Lenka Bebjaková, Lucia Chynoranská
Grafická koncepcia Pergamen
Sadzba Peter Valach
Tlač Finidr, Český Těšín
Prvé vydanie

www.ssv.sk, eVojtech.sk
objednávky: 033/590 77 18
objednavky@ssv.sk

Členská zľava 15 % platí v obchodnej sieti SSV.

ISBN 978-80-8161-541-2